

Kritisk lesing i skolen

Gunhild Kvåle, gunhild.kvale@uia.no

Nordisk skolebibliotekskonferanse

2. juni 2022, UiA, Kristiansand

Læreplanen legg vekt på kritisk haldning til tekst

- Overordna del: vekt på kritisk tenking
- Tverrfaglege tema
- Kritisk bevisstheit om kjelder og tekster i mange fag
- **Nytt kjernelement i norskfaget: “Kritisk tilnærming til tekst”**

NORSKFAGET: Kritisk tilnærming til tekst:

«Elevene skal kunne reflektere kritisk over hva slags påvirkningskraft og troverdighet tekster har. De skal kunne bruke og variere språklige og retoriske virkemidler hensiktsmessig i egne muntlige og skriftlige tekster. De skal utøve digital dømmekraft og opptre etisk og reflektert i kommunikasjon med andre.»

Kva veit vi om norske elevar og kritisk lesing?

Forsking på PISA og nasjonale leseprøver m.m. indikerer vi treng å styrke arbeidet med norske elevars kritiske arbeid med tekstar

- Norske elevar synest sjølve at dei er gode til å vurdere kjelder og tekstar kritisk, men undersøkingar peikar som oftast i motsett retning – særleg i digitale kontekstar (Weyergang & Frønes, 2020)
- Norske elevar har generelt «urovekkjande stor tillit til tekstane dei møter» (Veum & Skovholt 2020, s. 12)

Endringar i tekstkulturen i samfunnet

- Frå den trykte, statiske papirteksten til den digitale, dynamiske skjermteksten
- Frå den tettkskrivne sida til den visuelle og multimodale teksten
- Tekstproduksjon: Frå grupper av spesialistar til invididuell, allmenn praksis
- Tekstdistribusjon: sosiale media og ikkje-redaktørstyre media

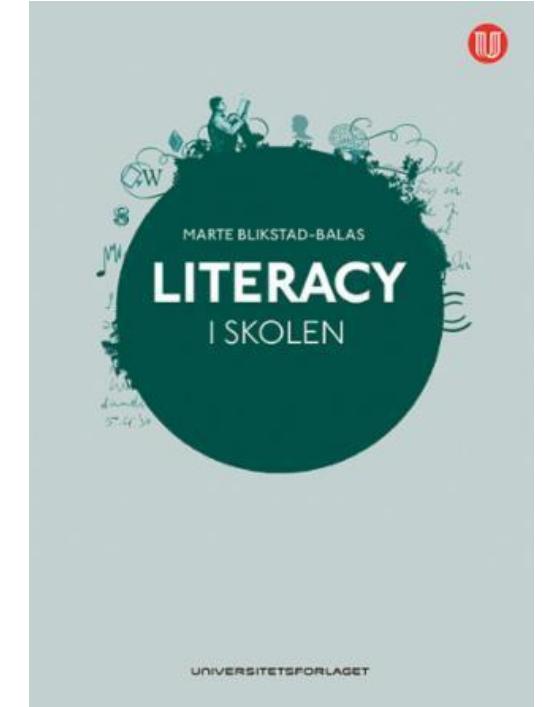
Kritisk tekstbevisstheit

Kritisk literacy
Kritisk tilnærming til tekst
Kritisk lesing

Literacy: Kva er det ein kan når ein «kan lese og skrive»?

«Veldig enkelt forklart handler literacy om å skape mening ved hjelp av ulike tegn i egne og andres tekster» (Blikstad-Balas, 2016, s. 15).

PISA, Reading literacy: «understanding, using, evaluating, reflecting on and engaging with texts in order to achieve one's goals, to develop one's knowledge and potential, and to participate in society.” (PISA, 2018)

Kritisk literacy – kva er så det?

Å ruste elevar til å bli tekstleg og samfunnsmessig bevisste lesarar og skrivarar gjennom kritisk arbeid med tekstar

«å kunne avdekkje, identifisere og utfordre dei sosiale og kulturelle førestillingane (haldningar og verdiar) og idear som blir framstilte som naturlege og sjølvsagt i ein tekst» (Veum & Skovholt, 2020, s. 14)

- Å lese *mot* tekstar, ikkje berre *med*
- Å bli tekstlege aktørar, ikkje tekstlege offer

CRITLIT

CRITICAL LITERACY IN A DIGITAL & GLOBAL TEXTUAL WORLD

University of
South-Eastern Norway

UiA University
of Agder

ACU
AUSTRALIAN CATHOLIC UNIVERSITY

CRITLIT.

Prosjektets målsettinger

Overordna mål: Frambringe ny kunnskap og didaktiske modeller for kritisk literacy i norskfaget på ungdomstrinnet for å ruste elever til å bli kritiske konsumenter og kreative produsenter av digitale tekster.

Steg 1) Identifisere nåværende undervisningspraksiser:
I hvilken grad og på hvilke måter arbeides det i dag med kritiske tilnærminger til tekst i norskfaget på ungdomstrinnet? (2020-21)

Steg 2) Utvikle nye og innovative didaktiske arbeidsmåter og læringsverktøy
Hvordan arbeide med kritisk literacy i norskfaget på ungdomstrinnet (2021-22)

Steg 3) Frambringe ny forskningsbasert kunnskap (2022-23)
Hvordan kan skoler generelt arbeide med kritisk literacy i digitale kontekster, hvordan implementere denne kunnskapen i ungdomsskole og i lærerutdanning

Kritisk tekstarbeid i skulen

Illustrasjonbilete: Colourbox

Å gjere kritisk lesing tilgjengeleg for alle elevar

ANNONSØRINNHOLD

ELKJØP

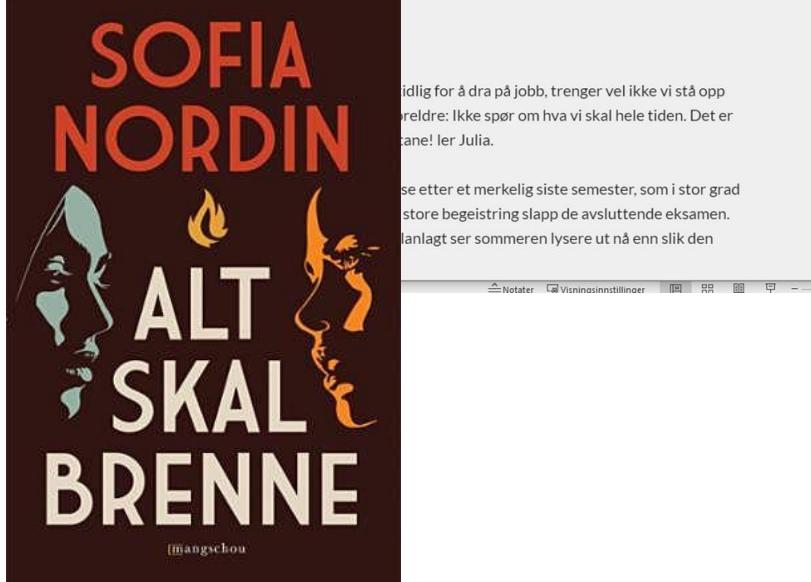

Frida (15), Einar (15) og Julia (15) deler sine tips:
- Dette ønsker vi oss til sommerferien

Produsert av Schibsted Partnerstudio

Bading og soling er bra, men det finnes dingser som gjør annenledesferien enda bedre. Her er 15-åringenes tips!

Frida (15), Einar (15) og Julia (15) har satt seg ned i strandkanten på Nesøya i Asker for å spille kort. På spørsmål om hva som er aller viktigst for en deilig ferie, svarer de

STORE NORSKE LEKSIKON

STORE MEDISINSKE LEKSIKON

Søk i Store medisinske leksikon

kjønn (menneske)

Store medisinske leksikon / Medisin / Helse og samfunn / Kjønnsidentitet

Når to individer innenfor en art danner spesielle celler som kan forene seg med hverandre til et nytt individ (kjønnseller), har de to individene ulike kjønn. Sammen kan de produsere etterkommere ved sammensmelting av kjønnsellene.

I samfunnet er kjønnsroller en samling av normer og forventninger knyttet til det å være mann eller kvinne, gutt eller jente.

Ens personlige oppfatning av eget kjønn, kalles kjønnsidentitet. Opplevelsen er subjektiv og ikke nødvendigvis i samsvar med kroppens ytre anatomi, eller med andres oppfatning.

YouTube NO

Søk

TIX - Shotgun

Sett 3 381 122 ganger • 10. jun. 2018

24K LIKER IKKE DEL LAGRE ...

ABONNER

TIX

144k abonnenter

Universal Music presents TIX with "Shotgun"

Listen to the song here: <https://TIX.lnk.to/ShotgunYD>

VIS MER

Handle i TIX-butikken

TIX | Enten går det bra, ellers går det over | Hettegenser | Sort M
kr 549,00 + ekstra gebyrer

KJØP
Tixmerch.no

Å gje elevar rik erfaring med eit mangfald av tekstar og sjangrar

SCIENCE: IT'S A GIRL THING!

Å ruste elevar til å sjå tekstar som konstruksjonar; som resultat av val

Stillbilete frå promofilm frå EU-kommisjonen «Science, it's a girl thing» (2012), tilgjengeleg på <https://www.youtube.com/watch?v=GMOqpxIW66E>.

Sjå omtale t.d. her:
<https://www.theguardian.com/science/blog/2012/jun/29/science-girl-thing-viral-fiasco>

Omtalt i Kvåle, G. (2019): «Tekst i kontekst». *Norsk læreren* 2/2019, s. 10-14.

Å støtte elevar til å kunne avsløre tekstars problematiske påverknadsforsøk

Eksempel: Den norske IKEA-katalogen vs. den saudi-arabiske IKEA-katalogen 2012. Sjå t.d. <https://www.dagbladet.no/nyheter/ikea-angerer-pa-kvinnediskriminering/63174001>

Frida (15), Einar (15) og Julia (15) deler sine tips:

- Dette ønsker vi oss til sommerferien

Å gjennomskode kva slags handlingar teksten utfører

Eksempel: innholdsreklame frå Elkjøp i Aftenposten, 2021. Tilgjengeleg på <https://www.aftenposten.no/brandstudio/feature/v/elkjop/ungdommen-tipser/>

Frida (15)

- Hva er planene dine for sommeren?

- Jeg skal slappe av mye hjemme, bade masse, kjøre båt og reise til besteforeldrene mine i Tvedestrand sammen med Julia og en annen god venninne. Det er fast sommertradisjon!

- Til turen ønsker jeg meg en god høyttaler som jeg lett kan bære frem og tilbake til stranda. I tillegg har jeg lyst til å dokumentere ferien med video og bilder. Det ville vært kult å filme med GoPro under vann!

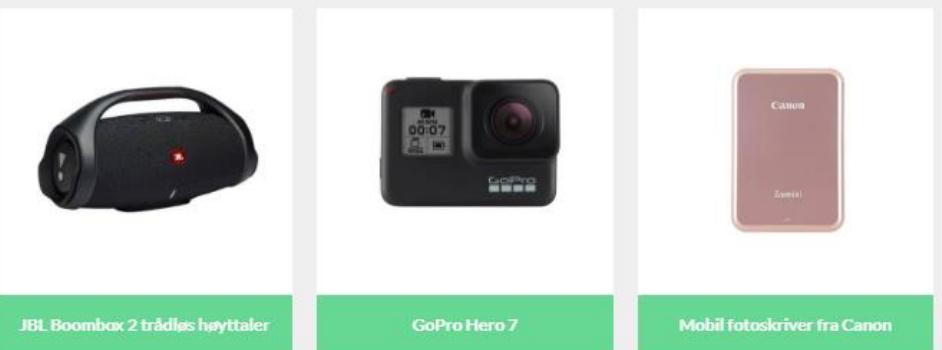

Frida Haavik (15)

- Har du noen tips til foreldre denne sommeren?

- Ja: Husk å sjekke om vi har planer før dere legger dem for oss! Det er kjapt å måtte avlyse med venner i siste liten bare fordi noen andre plutselig har laget en hel dagsplan på vegne av deg.

Dette ønsker Frida seg til sommerferien:

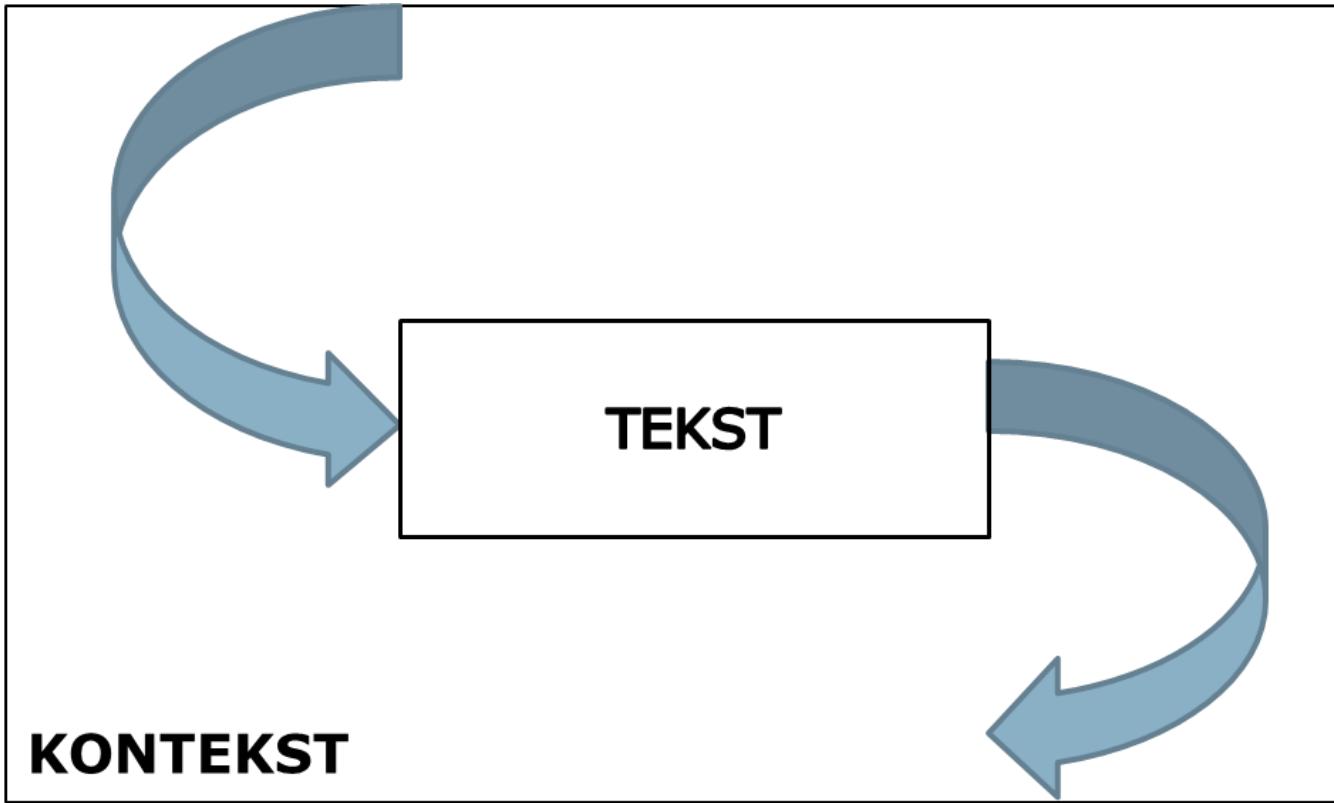
JBL Boombox 2 trådløs høyttaler

GoPro Hero 7

Mobil fotoskriver fra Canon

**Å gi elevane tilgong på eit språk for å
snakke om tekstar**

Å styrke den kritiske lesinga gjennom tekstproduksjon

Å arbeide ikkje berre med tekst, men
også med konteksten

Arbeid med kritisk lesing er arbeid over tid...

Illustrasjonbilete: Colourbox

**... der læraren (skulebibliotekaren!) kan
vere særlig viktig**

Bilde fra snl.no, Greta Thunberg

Kritisk tekstarbeid for utdanning av samfunnsborgere - myndiggjøring

10 råd om kritisk lesing

1. Gjer kritisk lesing tilgjengeleg for alle elevar
2. Gje elevane rik erfaring med eit mangfald av tekstar og sjangrar
3. Rust elevar til å sjå tekstar som konstruksjonar; som resultat av val
4. Støtt elevar til å kunne avsløre tekstars problematiske påverknadsforsøk
5. Hjelp elevar til å kunne gjennomskode kva slags handlingar tekstar utfører
6. Gje elevane tilgang på eit språk for å snakke om tekstar
7. Arbeid med kritisk lesing gjennom tekstproduksjon
8. Arbeid ikkje berre med tekst, men også med konteksten
9. Hald fram – kritisk tekstkompetanse tar tid
10. Hugs at det handlar om livet – om utdanning og myndiggjering av unge samfunnsborgarar